

امامت و ولایت از دیدگاه صدرا

دکتر سیدمصطفی محقق داماد

«گروه زیادی از یاران شیعه، از احمد بن محمد بن عیسی، از محمد بن ابی عمیر، از حسین بن ابی علاء نقل کرده‌اند که وی گفته است به امام صادق (ع) عرض کردم: آیا زمین می‌تواند بدون امام باشد؟ آن حضرت فرمود خیر؟ گفتم: آیا ممکن است دو امام وجود داشته باشد؟ فرمودند: خیر، مگر آن که یکی ساکت باشد.»

صدرالمتألهین در شرح حدیث فوق می‌گوید: در این که پس از پایان یافتن دوران نبوت بایستی به طور حتم امام وجود داشته باشد هیچ یک از فرق اسلامی بجز گروه بسیار نادری تردید و اختلافی ندارند. اختلاف آنان در توجیه فلسفی، کلامی و حقوقی امامت است که مذاهب گوناگونی پدیدار گشته است و به شرح زیر دسته بندی می‌کند:

- ۱- قائلین به وجوب شرعی و نقلی نصب امام بر بندگان. این مذهب جمهور اهل سنت و اکثر معتزله است.
- ۲- قائلین به وجوب عقلی نصب امام بر بندگان. این مذهب جاحظ و کعبی و ابوالحسن بصری است.
- ۳- قائلین به وجوب عقلی نصب امام بر خداوند. این مذهب شیعه رحمهم الله است.
- ۴- قائلین به عدم وجوب نصب امام اصلاً. این مذهب گروهی از خوارج یعنی پیروان نجدة بن عامر است.
- ۵- نصب امام در وقت ظهور ظلم واجب است. این مذهب ابوبکر اصم معتزلی است.

۱- صدرالمتألهین شیرازی، شرح اصول کافی، کتاب فضل العلم و کتاب الحجّة، تصحیح محمد خواجوی، موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ج ۲، ص ۴۶۹.

از ویژگیهای صدرالمتألهین شیرازی اذعان و ایمان راسخ وی به اصول و مبانی اعتقادی شیعه اثنی عشریه است. وی در آثار خود در مواضع مختلف اصول معتقدات شیعه را تبیین نموده و به توجیه حکمی و عرفانی اصول مزبور پرداخته است.

هرکس با زندگی سیاسی صدرا آشنا باشد می‌داند که وی عالم وابسته به دربار صفویه نیست، تا چنین کارهای او متهم به دفاع از تئوری سیاسی حاکم گردد؛ بلکه کاملاً مشهود است که این نقطه، جایی است که مبانی نظری و تجربیات عملی او در سیر حکمت متعالیه «سفرهای چهارگانه»، او را بدان جا رسانده است. وی در شرح کتاب الحجّه اصول کافی^۱ ضمن ارائه گزارش نسبتاً کاملی از مکاتب مختلف دینی اسلامی، به تعبیر خودش به اعتقاد «اصحابنا الامامیه رحمهم الله»، — همراهان ما یعنی فرقه امامیه درود خداوند بر آنها باد — می‌پردازد و در اثبات نظریه آنها نخست استدلالهای متکلمین این فرقه را نقل می‌کند و پس از نقد و بررسی آنها چند دلیل فلسفی و عرفانی در تثبیت عقاید این مکتب اضافه می‌نماید. متن یکی از احادیثی که مورد شرح و تفسیر صدرا قرار گرفته چنین است:

«عدة من اصحابنا، عن احمد بن محمد بن عیسی، عن محمد

به ابی عمیر الحسین بن ابی اهلاء قال قلت لابی عبدالله (ع):

تكون الارض ليس فيها الامام؟ قال: لا، قلت: يكون امامان؟ قال:

لا الاّ واحدا صامت.»